

Шерман О.М.

Зовнішня привабливість у системі фізичних параметрів іміджу політичного лідера: діахронічний аспект

Розглянуто специфіку сприйняття такого фізичного компонента іміджу політичного лідера, як зовнішня привабливість, з урахуванням діахронічного аспекту питання. Доведено, що самостійне значення цього компонента іміджу спирається на низку чинників, провідними серед яких є культурні традиції та естетичні канони соціуму.

Ключові слова: імідж, фізичний параметр, зовнішня привабливість, естетичний канон, політичне лідерство.

имиджа основано на ряду факторов, среди которых ведущими являются культурные традиции и эстетические каноны социума. Ключевые слова: имидж, физический параметр, внешняя привлекательность, эстетический канон, политическое лидерство.

Perception specifics of such a physical component of a political leader image, as beauty, taking into account diachronic aspect of questions is considered. It is proved that independent value of this component of image is based on a number of factors, main among these factors there are cultural traditions and esthetic canons of society.

Key words: image, physical parameter, beauty, esthetic canon, political leadership.

УДК 321.7. 324

Шерман О.М.,
доктор політичних наук, доцент
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Рассмотрена специфика восприятия такого физического компонента имиджа политического лидера, как внешняя привлекательность, с учетом диалогического аспекта вопроса. Доказано, что самостоятельное значение этого компонента

Постановка проблеми. Зміна парадигм сприйняття інформації, яку М. Маклюен охарактеризував як перехід від цивілізації слова до цивілізації образу, радикально вплинула на всі сторони суспільного життя, у тому числі й на феномен політичного лідерства. Віртуалізація та персоналізація політичних процесів та перетворення ЗМІ на активного актора спричинили зростання значення іміджу політика. Зв'язок між грамотно побудованим іміджем і успіхом у політиці стає очевидним не лише для політичних технологів, а й для широкого загалу. У сприйнятті цього ж загалу, тобто масової свідомості, імідж політика – це, насамперед, його зовнішній вигляд, той образ, який пропонують аудиторії ЗМІ, що знову ж таки ідеально вкладається у парадигму візуальної цивілізації постмодерну. Пересічний споживач політичної інформації звертає увагу насамперед на те, як політик виглядає, а вже потім на те, що він говорить.

Усе вищезазначене перетворює імідж політичного лідера в його найрізноманітніших аспектах на актуальний об'єкт наукових досліджень, хоча витоки досліджень проблем іміджу політичного лідера сягають доби античності і пов'язані з іменами Платона і Аристотеля.

Ступінь дослідження проблеми. В українській політичній науці питання іміджу викликали значний науковий інтерес протягом останніх десятиліть. Якщо у першій половині 1990-х він виявлявся переважно у формі перекладу та введення в науковий обіг класичних праць західної іміджології таких авторів, як Дж. Наполітан, М. Різ, Ж. Сегела, Г. Бехер, Е. Семпсон, Р. Фішер, Т. Шварц, Р. Верслін, Д. Герген, Д. Моріс та ін., то наприкінці 1990-х – протягом 2000-х рр. почали виходити вітчизняні праці, присвячені теоретичним і практичним

аспектам формування іміджу. Зокрема, варто згадати таких науковців, як В. Королько, Г. Почепцов, М. Михальченко, В. Бебик, В. Полохало, А. Пойченко, І. Бекешкіна, Є. Головаха, Н. Паніна, Н. В. Лікарчук. В останнє десятиліття захищено цілу низку дисертацій, присвячених різноманітним аспектам формування іміджу політичного лідера – маркетинговим засобам формування іміджу політичного лідера, формуванню іміджу жінки – політичного лідера; особливостям формування та механізмам реалізації іміджу політичного лідера в контексті розвитку української політичної культури; використанню комунікативних методів та інших методів в процесі створення політичного іміджу ЗМІ тощо [1-6]. Водночас широка розробка даної проблематики у вітчизняній політології не означає відсутності тем, повнота дослідження яких є недостатньою. До останніх, на нашу думку, належить аналіз такого фізичного компонента іміджу, як зовнішня привабливість, зокрема, у діахронії. Відповідно, **мета статті** – розглянути діахронічний аспект значення зовнішньої привабливості як візуального компоненту іміджу політичного лідера.

Виклад основного матеріалу. Врода, зовнішня привабливість, краса – ця характеристика зовнішності людини завжди привертала увагу оточуючих, перетворювалася на предмет філософських дискусій, надихала митців. Водночас не існує іншого фізичного параметру, трактування якого в різних цивілізаціях було б настільки відмінним. Довжелезні шиї жінок племені карен у Бірмі, витягнуті за допомогою десятків залізних кілець; татуйовані обличчя берберів, чорні зуби японців XVII–XIX століття, ритуальні шрами чоловіків африканських племен – це лише найбільш вражаючі приклади того, яке різне значення у різні часи вкладали в

слово «краса», крайні полюси національних естетичних стандартів. Водночас поняття зовнішньої привабливості є змінним, залежним від культурних та навіть політичних процесів. Коли японці в XVI столітті вперше побачили голландців, вони видалися їм «страшними зеленоокими дияволами з білим волоссям», але в наш час глобалізація поступово нівелює етнічну специфіку, і сучасна японська молодь висвітлює волосся і вбирає зелені контактні лінзи.

Специфіка естетичних ідеалів у різних народів і зміна їх протягом історії – надзвичайно цікава тема, але вона цікавитиме нас лише тією мірою, якою вона стосується предмета нашого дослідження. Важливим є те, що кожна епоха, кожне суспільство мало свої уявлення про зовнішню привабливість, і ця привабливість традиційно справляла позитивне враження на оточуючих, за винятком ситуацій суперництва. На перший погляд, це пов'язано із сексуальним потягом, але нам приємно дивитися не лише на вродливих представників протилежної статі – ми милуємося й гарними дітьми, віддаємо данину захоплення привабливим представникам своєї статі. Гарним людям хочеться наслідувати частіше, ніж менш привабливим. Усе це перетворює вроду на важливий чинник іміджу політичного лідера незалежно від його статі.

На перших етапах розвитку людства уявлення про красу людини були пов'язані зі специфічним ставленням до тіла, властивим міфологічній свідомості. Тіло людини є частиною всесвіту, одним з його нескінченних елементів, і всесвіт відтворюється в ньому, як в краплині води відтворюється море. Тому тіло є сакральним, і всі його складові наповнюються глибоким символічним значенням. Гармонія тіла асоціюється з гармонією всесвіту, і навпаки, будь-яка потворність чи інвалідація виступають віщуванням лиха, ознакою приналежності до сил хаосу. Відповідно, всі архаїчні герої прекрасні, тоді як їх супротивники – демонічні істоти – мають потворну зовнішність. Такими, що повністю відповідають естетичним ідеалам, зображують і богів.

Сакральність тіла у первісному суспільстві виступала рука об руку з сакралізацією влади. Тіло носія влади наділяли незвичайними властивостями, перетворюючи його на динамічний центр всесвіту (детально це розглянуто у «Золотій гілці» Дж. Фрезера), і це тіло мало відповідати певним канонам, у тому числі й зовнішнього плану.

Першими філософське підґрунтя під міфологічні уявлення підвели давні греки. Саме суттєві напрацювання в галузі естетики традиційно вважають одними з найхарактерніших рис і найбільших внесків античної філософської думки у розвиток європейської гуманітарної культури. Водночас в уявленнях давніх греків про ідеальну людину знайшла відображення й віра в існування тісного зв'язку між фізичним станом людини, її зовніш-

ньою привабливістю та прихильністю вищих сил. Прекрасним богам подобалися прекрасні люди.

Грецькі мислителі, які намагалися створити модель ідеального суспільства – Ксенофонт, Платон, Ісократ, Аристотель – вважали її найважливішим елементом «ідеальну людину», як в якості правителя, так і в якості керівника. Засадою їх міркувань була віра у зв'язок форми і змісту, тіла й духа: ідеальному тілу мав відповідати гідний дух. Термін «калос агатос» означав синтез тілесної і духовної досконалості, поєднання всіх відтінків зовнішньої і внутрішньої вроди, причому критерієм внутрішньої вроди була здатність до виконання громадянських обов'язків.

Твори мистецтва та трактати філософів дають змогу скласти чітке уявлення про те, яким мав бути цей «калос агатос» – зразковий представник давньогрецького соціуму: вродливий, гармонійно розвинений, з пропорційним тілом, удосконаленим фізичними вправами; здоровий, сильний, сміливий, розумний, освічений; добрий оратор, активний учасник політичного життя. Величезна кількість пам'яток античного мистецтва не лише дає можливість зрозуміти естетичні ідеали того часу, а й дає ключ до розуміння психологічних підвалин сприйняття вроди. Яскравою ілюстрацією того величезного значення, яке античне суспільство надавало цьому параметру зовнішності, може служити історія суду над гетерою Фріною, яку зберіг для нащадків письменник Афіней.

Гетера, що жила у IV ст. до н.е., чимось образила оратора Євфія, і той подав позов проти неї, звинувачуючи у неповазі до богів: мовляв, вона вимагала, щоб її вшановували як богиню. Захисником Фріни виступав видатний оратор та політичний діяч Гіперид, але його красномовство було марним: судді схилилися до смертного вироку. Тоді Гіперид зважився на рішучий крок: він зірвав з Фріни одяг, демонструючи її прекрасне тіло. «Хіба ця врода не заслуговує на божественні почесті?» – спитав Гіперид, і судді, так само як і він, виховані на античних ідеалах естетики, погодилися, що така краса не може бути винною у злочині.

В античному світі врода мала величезне значення як параметр іміджу не лише у гетер, й у політичних лідерів. Про це промовисто свідчать принципи зображення Ксенофонтом в «Анабасисі» перського царя Кіра Старшого. «В характеристиці Кіра, поданій наприкінці другої книги, Ксенофонт, явно ідеалізуючи загиблого, підкреслює в ньому якості ідеального монарха і воєначальника. Кір Старший, як інші вельможні перси, представлений перш за все чудовим, фізично бездоганно розвиненим воїном» [7.] Порівняймо, що пише Плутарх про Алківіада – видатного політичного діяча Афін IV ст. до н.е.: «О красоте Алкивиада нет, пожалуй, нужды говорить особо; заметим только, что всегда, во всякую пору его жизни, она была в

полном цвете, сообщая мальчику, юноше, а затем взрослому мужу прелесть и обаяние. Не то, чтобы, как утверждал Эврипид, все прекрасное было прекрасно и осенью, но в применении к Алкивиаду и немногим другим это оказалось верным благодаря счастливому сложению и крепости тела. Говорят, ему была в пользу даже картавость, придававшая убедительность и редкое изящество непринужденным речам» [8, с. 352].

Можна сказати, що саме врода була ключовим параметром іміджу Алківіада, але це був далеко не поодинокий випадок. Своєрідною квінтесенцією «політичних технологій» античного світу можна вважати створення позитивного іміджу Олександра Македонського. Цей імідж цікавий хоча б з огляду на тривалість його існування – він дожив до нашого часу, і надзвичайно великий ареал його розповсюдження: міф про богорівного Олександра є частиною не тільки західно- та східноєвропейської традиції, але й культурного простору Середньої Азії (міф про «великого Іскандера»).

Вже для сучасників царя був очевидним механізм конструювання іміджу, що створювався свідомо і на їхніх очах: «легенда про Олександра» створювалася за його життя і конкретними людьми (наприклад, відомо, що автором важливої для міфологеми тези про божественне походження Олександра, начебто народженого не від царя Філіппа, а від таємничого бога, була його мати Олімпіада). Хоча сам цар, за свідченням Плутарха, не вірив у своє божественне походження, він користувався цією вигадкою, щоб підкорювати інших [8, с. 390], і докладав чимало зусиль для підкріплення та розвитку міфологеми. Його відомі вчинки – від розрубання мечем знаменитого вузла до демонстративної відмови від жінок – носять знаковий характер і вписуються у парадигму поведінки міфічного героя.

Найцікавішою особливістю іміджу Олександра Македонського є творче поєднання у ньому східних та західних традицій. В основі його лежить принцип паралелізму між біографією реальної особи та міфом, причому важливе місце у цьому займає не лише відповідність офіційної біографії міфологічним канонам (незвичайне народження, подолання перешкод тощо), а й збіг зовнішності реальної людини з тогочасними естетичними ідеалами. Високий, атлетичної будови, дуже вродливий, Олександр Македонський виглядав так, як, власне, мав виглядати цар, герой або син бога. Після перших перемог на Близькому Сході Олександр Македонський проголосив себе богом, використовуючи східний стереотип сакральності влади. Це не знайшло розуміння у Греції (обожнювання живої людини суперечило основоположним принципам давньогрецької культури), але цілком вписувалося в уявлення про владу тих земель, котрі він ішов підкорювати.

Аналіз зовнішньої привабливості як візуального компоненту іміджу у добу Середньовіччя неможливий без звернення до специфіки тогочасних уявлень про владу монарха та її природу. Як зазначає у своєму відомому дослідженні Е. Канторович [9], король, починаючи з епохи Каролінгів, розглядався і як індивід, і як надзвичайна істота, причетна до сакральної влади. Відповідно, у нього є два тіла: тіло земне, фізичне, природне і тіло політичне, яке не можна побачити чи помацати, яке позбавлене недоліків та хвороб. Витоки цього уявлення, на думку Канторовича, сягають трактатів анонімного нормандського юриста XII ст., згідно з яким за своєю природою король – звичайна людина, а за переданою йому владою – «тінь» Христа, його втілення. «Християнський суверен – «christomimetes», «актор» чи «персоніфікатор» Христа. На земній сцені він представляє живий образ Бога» [10]. Згодом, коли уявлення про короля-священника втрачає актуальність, політична думка шукає підтвердження сакральності влади та теорії «двох тіл короля» у хитросплетіннях юриспруденції. Зокрема, у Франції виникає культ королівської династії, в якому політико-моральні ідеї змішувались з релігійними цінностями, а проповідники вимагали від населення жертв в ім'я свого короля.

В ідеалі обидва тіла – реальне і символічне – мали становити гармонійну єдність, тому одним з основних моментів репрезентації влади була зовнішність короля. Портрети середньовічних монархів були позбавлені індивідуальних рис: вони мали подавати ідеальний образ правителя, використовуючи стійкі, загально визнані живописні шаблони. Аналогічними були й принципи побудови словесних портретів. Обов'язковою рисою образу ідеального монарха була зовнішня привабливість. Нею наділяє короля Людовіка VI Товстого абат Сугерій: «красивый, хорошо сложенный, как в нравственном достойном почтении обучении, так и в высоком росте ладного тела» [11, с. 50], а Ж. де Жуанвіль – короля Людовіка Святого: «в молодости это был красивый рыцарь, тонкий и стройный, с ангельским лицом, озаряемым «глазами голубя» [12, с. 169].

У щонайменше двох французьких королів саме приваблива зовнішність стала тією характеристикою, яка додалася до їхніх імен в історії: мова йде про королів Філіпа IV Красивого (1268–1314) та його молодшого сина Карла IV Красивого (1294–1328). Протягом довгого царювання короля Філіпа відбулося чимало значних подій, зокрема, він увійшов до історії як перший монарх Франції, що скликав 1302 року Генеральні штати, та як організатор розгрома ордена тамплієрів, однак у масовій свідомості закарбувалася саме ця риса, що свідчить про неабияке значення зовнішньої привабливості. Прізвисько «Красивий» мав і король Кастилії Леону та

Гранади Філіп I (1478–1506). У цілому ж зовнішня привабливість вважалася свідченням шляхетного походження й однозначно позитивною рисою.

Відповідно, приписування потворності було одним із засобів створення негативного іміджу монарха. Найбільше тут не пощастило жінці – останній незалежній монархині Тірольського графства Маргариті Маульташ (1318–1369). Хоча, за свідченням її сучасника, хроніста Іоганна фон Вінтертура, Маргарита була дуже вродливою жінкою, з легкої руки своїх ворогів вона увійшла до історії як найпотворніша правителька. Значний внесок у ці уявлення вніс написаний через два століття фламандцем Квентіном Массейсом «портрет» Маргарити під назвою «Потворна герцогиня» (1513). Массейс не бачив жодного прижиттєвого зображення Маргарити, а портрет ґрунтується на малюнку Леонардо да Вінчі. Але найбільш вдала і довершена спроба побудови негативного іміджу через апеляцію до зовнішньої потворності як відображення потворності внутрішньої належить У. Шекспіру – автору геніальної трагедії «Ричард III».

Повністю погоджуючись із традицією пропаганди Тюдорів, які перехопили владу після Ричарда III, Шекспір зображує його як злочинця, позбавленого сумління, який йде до влади у буквальному розумінні по головах – від одного вбивства до іншого. З іншого боку, герой Шекспіра – складна й непересічна особистість, яка у відомому монолозі розкриває глибокий зв'язок між своєю зовнішністю та долею:

Невдатна скривдила мене природа -
Ні постаті, ні вроди я не маю,
Потвора недороблена, у світ цей
Дочасно кинута напівлюдина,
Такий бридкий, кульгавий, що й собаки
На мене брешуть, як до них наближусь.
У мирну пору млявих цих мелодій
В яких розвагах час мені збавляти?
Хіба на сонці тінь свою зорити
Чи міркувати про потворність власну?
Тож, добре знаючи, що я коханцем
У дні солодкомовні ці не буду,-
Поклав собі негідником я стати
Й прокляв пусті забави наших днів [13].

Кривоногий горбань, що ненавидить весь світ за свою потворність і одночасно усвідомлює свій розум та силу, – таким постає цей король у тюдорівській пропаганді та шекспірівській творчості. Однак історики давно підозрювали, що твердження про потворність Ричарда III – скоріше «пропагандистський міф», створений його супротивниками Ланкастерами та наступниками Тюдорми, ніж правда. Нині ці припущення отримали документальне підтвердження.

У 2014 році дослідники оприлюднили результати аналізу кістяка Ричарда III, знайденого у вересні 2012 року британськими археологами на території муніципального автопаркінгу м. Лестер. Вчені з'ясували: король справді хворів на сколіоз, але, як відзначає один з авторів дослідження Пірс Мітчелл (Piers Mitchell), було б неправильно назвати монарха горбанем: його спина згиналася, скоріше, на бік. Шия у Ричарда III була прямою, однак праве плече – вище за ліве, а тулуб – трохи закороткий порівняно з кінцівками. Ці вади були не надто помітні, а пишний одяг їх прекрасно маскував [14].

Наступна епоха – доба Ренесансу – на деякий час відсунула на другий план ідею сакральності влади. «Натомість поширюється апеляція до образів, навіяних античністю, що цілком відповідало ренесансним віянням. На передній план висувався образ конкретного монарха як втілення ідеалу правителя і водночас виняткової особи завдяки своїм індивідуальним якостям» [15]. Не останнє місце серед тих якостей займає приваблива зовнішність, хоча аналіз цього параметру іміджу політичного лідера, з огляду на антропоцентризм та нові естетичні засади Відродження, вимагає окремого аналізу.

Висновки. Таким чином, в жодному суспільстві в будь-який історичний період зовнішня привабливість не належала до малозначущих чинників образу політичного лідера, виступаючи, навпаки, одним із ключових параметрів іміджу. Сприйняття цього параметру різниться відповідно до естетичних стандартів певної культури. В античну добу саме зовнішня привабливість виступала одним із конституюючих елементів іміджу політичного лідера, а врода розглядалася як явище духовного плану. Громадянські чесноти набували естетичних характеристик: прекрасними вважали такі соціальні атрибути вільного громадянина, як славу, гідність, честь, майно, свободу від принизливої праці. У добу Середньовіччя цей параметр іміджу пов'язаний із загальним сакральним сприйняттям вищої влади, коли монарх постає як втілення Христа. При цьому самі естетичні канони, яким мала відповідати зовнішність політичного лідера, змінювалися відповідно до культурно-цивілізаційних парадигм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабак М.П. Використання комунікативних методів побудови політичного іміджу в засобах масової інформації [Текст] : дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / Бабак Марина Петрівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. – 205 арк.
2. Денисюк С.Г. Імідж політичного лідера в контексті розвитку української політичної культури: особливості формування та механізми реалізації [Текст] : дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / Денисюк Світ-

лана Георгіївна ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2006. – 209 арк.

3. Дідух Г.Я. Формування іміджу жінки – політичного лідера [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Дідух Ганна Ярославівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.

4. Корнієнко В.О. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації / Валерій Олександрович Корнієнко, Світлана Георгіївна Денисюк. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 144 с.

5. Холод О.М. Інструментарій засобів масової інформації у процесі формування іміджу політиків [Текст] : дис... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Холод Олександр Михайлович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 546 арк.

6. Яковлева Ю. О. Маркетингові засоби формування іміджу політичного лідера у трансформаційному суспільстві: політологічний аналіз [Текст] : дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Яковлева Юлія Олександрівна ; Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2006. – 219 арк.

7. Никитюк Е.В. К развитию представлений об идеальном человеке в греческой литературе V – IV вв. до н. э.: понятие и образ καλὸς κάγαθός у Ксенофонта / Е.В. Никитюк // Вестник СПбГУ, серия 2. – 1994. – Вып. 1 (№ 2). С. 111–116.

8. Плутарх. Сравнительные жизнеописания : трактаты и диалоги: пер. с древнегреч./Плутарх; [сост. С. Аверинцева, вступ. ст. А. Лосева, коммент. А. Столярова]. – М. : РИПОЛ классик, 1997. – 668 с. : – Ил. : (Бессмертная библиотека. Философы и мыслители).

9. Канторович Э. Два тела короля. Исследование по средневековой политической теологии / Эрнст Канторович ; пер. с англ. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2013. – 744 с.

10. Луцицкая С.И. История ментальностей, историческая антропология / С.И. Луцицкая // Зарубежные исследования в обзорах и рефератах. – М., 1996. – С. 142-154.

11. Сугерий. Жизнь Людовика VI Толстого, короля Франции (1108–1137) / Сугерий, аббат Сен-Дени. – М., 2006. – М.: Старая Басманная, 2006. – 316 с.

12. Жуанвиль Ж. Книга благочестивых речений нашего святого короля Людовика/ Жан де Жуанвиль ; пер. со старофранц. Г.Ф. Цыбулько ; под ред. А.Ю. Карачинского, науч. ред. перевода Ю.П. Малинин. – СПб.: Евразия, 2012. – 400 с. – (Clio).

13. Шекспір В. Річард III/Уільям Шекспір; [переклад Бориса Тена]: Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/shakespeare__king_richard_iii__ua.htm

14. Barras C. Teen growth spurt left Richard III with crooked spine: Електронний ресурс / Colin Barras // New Scientist. – 29 May 2014. – Режим доступу: <http://www.newscientist.com/article/dn25651-teen-growth-spurt-left-richard-iii-with-crooked-spine.html#VOEUW0C43IV>

15. Эльфонд И.Я. Методы конструирования имиджа власти во Франции второй половины XVI в. / И.Я. Эльфонд Власть, общество, индивид в средневековой Европе ; [отв. ред. Н.А. Хачатурян; сост. О.С. Воскобойников]; Ин-т всеобщ. истории РАН; МГУ им. М.В. Ломоносова. – М.: Наука, 2008. – С. 423–449.